

קדושים

(1) ספר ויקרא פרק יט

(לב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני יודד:

(2) ספר ישעיה פרק מז

(ד) ועד־זקנה אני הוא ועד־שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט:

(3) רש"י על ויקרא פרק יט פסוק לב

מפני שיבה תקום. יכול זקן אשמאי, תלמוד לומר זקן, אין זקן אלא שקנה חכמה:

(4) תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לב:

ת"ר: דמפני שיבה תקום - יכול אפילו מפני זקן אשמאי? ת"ל: זקן, ואין זקן אלא חכם, שנאמר: האספה לי שבעים איש מזקני ישראל; רבי יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה, שנאמר: וה' קנני ראשית דרכו. . .

איסי בן יהודה אומר: מפני שיבה תקום - אפילו כל שיבה במשמע.

רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא! איכא בינייהו יניק וחכים, ת"ק סבר: יניק וחכים לא, רבי יוסי הגלילי סבר: אפילו יניק וחכים.

(5) תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לג.

איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום ואפילו כל שיבה במשמע: אמר רבי יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה

(6) רש"י קידושין דף לב:

זקן אשמאי - אשם רשע ועם הארץ:

(7) תוספות קידושין דף לב:

זקן אשמאי - פי' בקונטרס אשמאי רשע ועם הארץ וקשה דהיכי קאמר איסי בן יהודה דשיבה משמע אפילו זקן אשמאי והלא מצוה אפילו להכותו לבזותו לזלזלו לכך פר"ת אשמאי לשון שוממין כמו פתחי שמאי דמנחות (דף לג:): כלומר בור ועם הארץ כדמתרגמינן והאדמה לא תשם וארעא לא תבור (בראשית ח ז):

(8) מזרחי על ויקרא פרק יט פסוק לב

ואף על פי שההלכה היא כאיסי בן יהודה, שאמר כל שיבה במשמע, ולא כתנא קמא שאמר שיבה וחכמה בעינן, אפילו הכי רש"י ז"ל הביא את דברי תנא קמא, מפני שהם יותר קרובים לפשוטו של מקרא. דאי כאיסי בן יהודה הוה ליה למכתב, מפני שיבה תקום והדרת ומפני זקן, השתא דכתיב נמי זקן, על כרחך למימר לפרושי שיבה דרישא הוא דאתא, אימתי מפני שיבה תקום והדרת, כשהוא פני זקן.

(9) ספר גור אריה על ויקרא פרק יט פסוק לב

והשתא רש"י פתח בדברי תנא קמא 'יכול זקן אשמאי', וסיים בדברי רבי יוסי 'אין זקן אלא מי שקנה חכמה', והם דברי רבי יוסי, ואפשר לתרץ, כי רש"י הביא כל דברי רבי יוסי, ורבי יוסי גם כן דרש כך; "מפני שיבה", יכול זקן אשמאי, תלמוד לומר "והדרת פני זקן", כלומר בהא תליא מילתא - בקנה חכמה, אף על גב דאין כאן שיבה. וכך פירשו, יכול דקרא איירי בזקנה ממש, ואם היה זקן ממש - אפילו זקן אשמאי - נמי בכלל, תלמוד לומר "זקן", אין זקן אלא שקנה חכמה, דלא בעינן אלא רק שקנה חכמה. ואם תאמר, לרבי יוסי "שיבה" למה ליה, ויש לומר, דצריך למכתב "שיבה" לומר דקודם שיבה חכם ליניק וחכם, ויניק וחכים צריך לעמוד לפני זקן חכם. והכי קאמר קרא; מפני שיבה חכם - צריך לעמוד אפילו יניק וחכים, ושאר בני אדם - בפני יניק וחכים. וכן משמע קצת מדברי תוספות:

10) אך קשיא, דפסקינן שם הלכה כאיסי בן יהודה, ולמה פירש רש"י שלא אליבא דהלכתא, ואין לומר שפירש לפי פשוטו של מקרא, כי אדרבה, פשוטו של מקרא הן הן דברי איסי בן יהודה, שכן אמר איסי בן יהודה 'כל שיבה במשמע', שמשמעות הלשון כל שיבה, ונראה לי שדעת רש"י אף על גב דסבר איסי בן יהודה דכל שיבה במשמע, אפילו לאו תלמיד חכם, עיקר קרא איירי בתלמיד חכם, דאם לא כן, לאיסי בן יהודה "זקן" למה לי, אלא לאיסי בן יהודה גם כן הכתוב בא לומר שעיקר ההידור הוא לזקן חכם, ומפניו הכל חייבין לעמוד, אפילו זקן גמור חייב לעמוד מפני תלמיד חכם, אף על גב שאינו כל כך בזקנה, דלכך כתיב "זקן".

11) והכי פירושו, "מפני שיבה תקום", 'יכול זקן אשמאי', כלומר שכל ההדור תולה ברוב ימים, ואפילו תלמיד חכם גדול אם אינו כל כך בזקנה חייב לעמוד מפני אותו שהוא זקן יותר ממנו, ועל זה אמר "והדרת פני זקן", כלומר שעיקר ההדור הוא לתלמיד חכם, ומפניו חייב לעמוד אותו שהוא זקן גמור. ומכל מקום מדכתיב "שיבה", על כרחך מרבה דאף כל שיבה יש לקום מפניו אותו שאינו תלמיד חכם:

12) . . . ויש לרש"י אילן גדול לתלות בו, הוא אונקלוס, שתרגם 'מן קדם דסבר באורייתא תקום'. הורה בזה כי הכתוב מדבר בזקן שיש בו חכמה, כי לכולי תנאי סברי להו שהכתוב מדבר במי שיש בו זקנה וגם חכמה, וראוי שיהיה הכתוב מדבר בו, אחר שאליו עיקר ההדור, דיניק וחכים לרבי יוסי צריך לכבד זקן וחכם. וכן לאיסי בן יהודה זקן בלא חכמה צריך לכבד את זקן וחכם. ומאחר שהוא עיקר ההדור, תרגם אונקלוס את הכתוב בזקן וחכם. וכן רש"י ז"ל הלך בעקבות שלו, והוא דרך אמת:

13) תרגום אונקלוס על ויקרא פרק יט פסוק לב

מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא ותדחל מאלהך אנא יי: